

Slutrapport
September 2003

Kulturarvsadoption - pilotprojektets arbete våren 2003 samt resultat

Karin Andersson
Jämtlands läns museum

Innehåll

Inledning

Konklusion	4
Projektbeskrivning	4
Målsättning med pilotprojektet	6
Val av samarbetande skolor och kulturmiljöer	6

Samarbetet med företag

Etablering av kontakt med företag	8
Samarbetsavtal	8

Delprojekt Näsgården

Målsättning	10
Målgrupp: Lugnviksskolan åk 6	10
Genomförandet	10
Tankar från eleverna	12
Fotografier delprojekt Näsgården	13

Delprojekt Kvarnen i Kluk

Målsättning	17
Målgrupp: Västbygdens skola, åk F - 6	17
Genomförandet	17
Tankar från eleverna	18
Kostnadssammanställning Näsgården och Kvarnen	19
Fotografier delprojekt Kvarnen	20

Sammanfattning och slutsatser

Fördelar och nackdelar med delprojekten	25
Privatägda kulturmiljöer ett problem	25
Samarbetet med byggnadsantikvarier och hantverkare	26
Samarbetet med Landsarkivet och Föreningsarkivet	26
Näringslivets roll i kulturarvsadoptionsprojekten	27
Förslag inför kommande kulturarvsadoptionsprojekt – metodförslag	28

Bilagor

1. Samarbetsavtal mellan Jämtlands läns museum och Sisyfos AB	30
2. Ansvarsfördelning inom kulturarvsadoptionsprojekt	32
3. Byggnadsantikvariska minnesanteckningar, Kvarnen	33
4. Schema byggnadsvårdsveckor, Näsgården och Kvarnen	35

Inledning

Under hösten 2002 ansökte Jämtlands läns museum om medel hos Länsstyrelsen i Jämtlands län för att genomföra pilotprojektet Kulturarvsadoption. Totalt anhölls 175 000 kronor, som användes till att anställa en projektledare på 50% under perioden 2002-10-01 – 2003-09-30, samt till kostnader för genomförandet av två kulturarvsadoptionsprojekt. För genomförandet av delprojekten anställdes en praktisk samordnare på totalt 160 timmar.

Konklusion

Målsättningen med pilotprojektet Kulturarvsadoption, dvs. att låta skola och näringsliv samverka kring kulturmiljövård rörande konkreta kulturmiljöer, under handledning av Jämtlands läns museum, lyckades. De deltagande skolorna, liksom näringslivet, har i positiva ordalag uttryckt sig om samarbetet och samtliga deltagare, inklusive läns museet, ser gärna en fortsättning på projektet. Följande rapport behandlar genomförandet av de två delprojekten, samt ställer upp tänkbara ramar för framtida kulturarvsadoptionsprojekt.

Projektbeskrivning

Följande projektbeskrivning låg som underlag för ansökan om medel hos länsstyrelsen:

Följande beskrivning är underlag för en förstudie för att undersöka möjligheterna att etablera konkreta samarbeten mellan skola, näringsliv och kulturarvssektorn kring olika kulturmiljöer. Inspiration till detta pilotprojekt kommer från existerande samarbeten mellan skolor och museer, både i Sverige och utomlands. Dessa samarbetsprojekt består ofta i skolklassers temaarbeten kring enskilda museibygnader eller kulturmiljöer.

De pedagogiska fördelarna är många vid samarbeten mellan skolor och museer. För att utveckla möjligheterna till konkreta resultat önskar vi även engagera näringslivet, och andra delar av kulturarvssektorn till att bli samarbetsparter. Genom att utöka och utveckla samarbetsformerna tror vi att vi kan lyfta nivån på arbetsformerna såväl kvalitativt som kvantitativt. Stora vinster kommer också att kunna göras inom den pedagogiska sidan och inom områdena för förmedling, marknadsföring och kulturmiljövård.

Pilotprojektets huvudinnehåll består i att de tre parterna, läns museet-skola/skolklass-näringsliv, gemensamt "adopterar" en kulturmiljö. I samarbetet bistår läns museet med hjälp att sätta igång arbetet och har driftsansvar. Själva "adoptionen" innebär ett samarbete mellan skolan/skolklassen och företaget beträffande den aktuella kulturmiljön. Det konkreta samarbetet kan se ut på följande sätt:

- *Skolan forskar kring den aktuella kulturmiljön, dels på plats och dels i arkiv, foto- och föremålssamlingar samt i uppteckningar och litteratur. Vägledning fås från länsmuseet.*
- *Skolan genomför aktiviteter i kulturmiljön, i form av t ex reparationer, visningar för allmänheten, utarbetar inventerings- och forskningsrapporter. Vägledning fås från länsmuseet.*
- *Företaget betalar ett årligt belopp, som från deras sida kan betraktas som marknadsföring. Grundprincipen är att bidraget delas i tre lika stora delar för omkostnaderna i projektet, nämligen aktivitetsmedel för skolan (material, transporter), underhåll av den aktuella kulturmiljön, samt till museipedagogisk vägledning.*
- *Vid den aktuella kulturmiljön informeras allmänheten om att kulturmiljön är adopterad i ett samarbetsprojekt mellan den aktuella skolan och företaget under vägledning av länsmuseet.*

Till samarbetsprojektet kan även lantbrukare med miljöstöd knytas. Lantbrukarna har möjlighet att söka 5 årigt miljöstöd från EU för bevarandet av värdefulla natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet. Länsmuseet ombesörjer kontakten mellan lantbrukarna och skolan. Det konkreta samarbetet innebär att skolan/skolklassen hjälper lantbrukarna i det praktiska arbetet, i form av t ex lieslagning.

Pilotprojektet bör genomföras i tre faser:

Fas 1:

- *Kulturarvsadoption av kulturmiljö i Krokoms kommun, Alsens socken, av skola/skolklass och näringsliv i dess närhet. Vägledning av länsmuseet.*
- *Kulturarvsadoption av byggnad på Jamtli av skola/skolklass och näringsliv i Östersunds kommun. Vägledning av länsmuseet.*
- *Samarbete mellan lantbrukare och skola/skolklass i Krokoms kommun, Alsens socken. Vägledning av länsmuseet.*
- *Rapport med utvärdering från samarbetsparterna skrivs av projektledaren, som leder till ansökan om medel för genomförande av fas 2.*

Fas 2:

- *Kulturarvsadoptionsprojekt tillsammans med Röros, Norge. Gemensam ansökan om Interreg-medel för genomförande av projekt under 2 år.*
- *Rapport med utvärdering som leder till ansökan om medel för genomförande av fas 3.*

Fas 3:

- *Kulturarvsadoptionsprojekt tillsammans med Farum, Danmark och Palermo, Sicilien. Gemensam EU-ansökan för genomförande av projekt under 2 år.*
- *Rapport med utvärdering som leder till permanentande av verksamheten inom ordinarie verksamhet.*

Efter genomförandet av fas 1 skrivs en rapport som innehåller utvärdering av de olika delprojekten och hur man kan dra lärdom av erfarenheterna. Rapporten skall ligga till grund för ansökan om medel för fortsättning och genomförande av fas 2.

Pilotprojektet marknadsförs i anslutning till genomförandet av fas 2.

Målsättning med pilotprojektet

Fas 1 i ovanstående projektbeskrivning, dvs. pilotprojektet, är den del som utvärderas i denna rapport. Målsättningen med pilotprojektet var att hitta formerna för en praktiskt inriktad metod för skolor att arbeta med kulturmiljövård. Dessutom var målet att hitta formerna för samarbete med andra kulturinstitutioner, såsom Landsarkivet och Föreningsarkivet. Pilotprojektet skulle resultera i en rapport, som skulle innehålla en analys av de genomförda projekten, samt mer handgripliga ramar för hur ett kulturarvsadoptionsprojekt kan fungera i framtiden.

Ett av delmålen var att hitta samarbete med lantbrukare i Alsens socken rörande miljöstöd för bevarandet av värdefulla natur- och kulturmiljöer, t ex genom att låta eleverna hjälpa till med lieslagning. Efter samtal med lärarna på Västbygdens skola beslutade projektledaren att stryka detta delmål, då det visade sig kunna bli svårt att engagera eleverna under sommarmånaderna. Beslutet meddelades till Kjell-Åke Aronsson på länsstyrelsen som godkände revideringen av projektbeskrivningen.

Val av samarbetande skolor och kulturmiljöer

Målsättningen med projektet var att hitta en skola i Östersunds kommun, som skulle adoptera en av byggnaderna på Jamtli, och en skola i en av länets andra kommuner som skulle adoptera en kulturmiljö i sin närhet. Varför projektbeskrivningen särskilt nämner Krokoms kommun och Alsens socken beror på önskemålet från både läns museet och Krokoms kommun att etablera ett närmare samarbete mellan dessa parter. Eftersom Alsens socken inte är så stor, och där en av skolorna redan var engagerad i ett av läns museets projekt (Närmiljöprojektet), tillfrågades Västbygdens skola i Kluk. Kontakt togs av projektledaren via enhetschefen i Krokoms kommun.

Västbygdens skolas lärare fick själva komma med förslag på en kulturmiljö de ville adoptera. Projektledaren hade redan tidigare undersökt vilka byggander som skulle kunna vara aktuella, genom att gå igenom museets topografiska arkiv. Den gamla kvarnen i byn, Kluk 1:32, utsågs till lämpligt adoptionsobjekt av flera skäl. För det första ligger byggnaden centralt i byn och med gångavstånd från skolan. Många av eleverna, och lärarna själva, var också nyfikna på hur byggnaden såg ut invändigt. Kvarnen hade under årens lopp utsatts för både tidens tand och skadegörelser, så alla insatser skulle komma bygganden till nytta, vilket ytterligare bidrog till att valet föll på kvarnen. Eftersom kvarnen var i privat ägo uppstod vissa samarbetstekniska frågor. Ägaren, Jack Svärd, blev en viktig part i adoptionen och vars önskemål avgjorde de praktiska insatserna i kvarnen.

Antalet skolor är betydligt fler i Östersunds kommun, och där styrdes valet av skola av tidigare kontakter. Eftersom en av museipedagogerna tidigare arbetat på Lugnviksskolan tog denne kontakt med sin gamla klass och lade grunden för ett samarbete.

Valet av byggnad på Jamtli var desto svårare. Frågan var om det var någon av de "aktiva" byggnaderna på Jamtli som skulle adopteras, eller någon av de mindre frekvent använda. Diskussion fördes mellan byggnadsvårdssektionen, fastighets- och verkstadssektionen och projektledaren, och aspekter som vårdbehov, estetiska värden och möjlighet till framtida instatser togs i beaktning. Till slut föll valet på Näsgården, eftersom den miljön möjliggjorde många olika praktiska arbetsinsatser, samt att det färdiga resultatet direkt skulle komma Jamtlis ordinarie verksamhet till nytta.

Samarbetet med företag

Etablering av kontakt med företag

Under hösten 2002 började kontakter tas med tänkbara företag som kunde ingå i kulturarvsadoptionen. Efter att ha försökt etablera kontakt själv övergick projektledaren till att ta hjälp av den nybildade gruppen av företagare som ingår i Jamtlipartners (informellt forum för samverkan och samarbete mellan Jämtlands läns museum och näringslivet). Med hjälp av Bertil Larsson etablerades kontakt med STÖK, StorÖstersunds Köpmannaförening, och deras dåvarande ordförande Håkan Flodin. STÖK kunde tyvärr inte ingå som samarbetspart i en kulturarvsadoption då föreningen saknar gemensamma medel. Emellertid tyckte Håkan Flodin att projektet lät så intressant att han själv beslöt låta sitt företag, McDonalds, ingå i projektet.

Efter samtal med läns museets chef, och den som är ytterst ansvarig för Kulturarvsadoptionen, beslutades det räkna med ett samarbetande företag i pilotprojektet. Eftersom pilotprojektet till största del finansierades av medel från länsstyrelsen var det viktigaste resultatet inte de ekonomiska medlen från företaget, utan erfarenheterna av att etablera kontakt med näringslivet.

Under mötet med Håkan Flodin togs följande aspekter upp, vilket bidrog till att McDonalds ansåg det lockande att delta i pilotprojektet:

- Kulturarvsadoptionens metod är unik i Sverige (hela skolan/skolklassen arbetar med samma projekt, arbetet är praktiskt inriktat på kulturmiljövård och byggnadsvård)
- Kulturarvsadoptionen är i första hand ett projekt som skall verka ute i länet
- Adoption av byggnad på Jamtli möjliggör exponering och marknadsföring för ca 170 000 besökare per år
- Läns museet erbjuder samarbetande företag på aktiviteter riktade mot hela deras personalgrupp, t ex historiska upplevelser. Även möjlighet för företaget att använda Jamtli i sin egen marknadsföring
- Företaget gör en insats för kulturmiljövården
- Företaget skulle efter ingång i kulturarvsadoptionen även ingå i Jamtlipartners

Samarbetsavtal

Ett samarbetsavtal mellan McDonalds och läns museet togs fram, rörande syfte och omfattning av samarbetet. Med anledning av att läns museet ännu ej hade tagit fram ett standardavtal rörande

samarbeten med företag drog avtalsskrivningen ut på tiden. Ett samarbetsavtal skapades dock, och undertecknades, i slutet av maj. Därtill skapade projektledaren ett dokument rörande ansvarsfördelning mellan läns museet, företaget, skolan och ev. ägare av kulturmiljö.

(För samarbetsavtalets utformning, se bilaga 1, för ansvarsfördelningens utformning, se bilaga 2)

Delprojekt Näsgården

Målsättning

Målsättningen med delprojektet Näsgården var att skapa ett större projekt, där flera av skolämnena integrerades. Inspiration hämtades i första hand från Sörmlands museums projekt att låta skolklasser adoptera ett framtidsminne (se lärarhandledning *Kantorps gruva – adoptera ett framtidsminne*, Sörmlands museum och Riksantikvarieämbetet 2001). Genom att sätta in Näsgården i ett historiskt sammanhang, skulle förståelsen för de praktiska arbetsuppgifterna som skulle utföras bli större.

Målgruppen: Lugnviksskolan åk 6

Näsgården på Jamtli adopterades av årskurs 6 vid Lugnviksskola. Klassen bestod av 29 elever, varav 15 pojkar och 14 flickor. På grund av att Lugnviksskolan är stor och rymmer många klasser blev det aldrig aktuellt att göra ett projekt för hela skolan. Det var även intressant att låta en skolklass, där alla är i samma ålder, adoptera Näsgården, för att kunna göra jämförelser med adoptionen av kvarnen i Kluk, där hela Västbygdens skola deltog i adoptionen.

Genomförandet

Lärarna valde att vika i princip alla vårterminens SO-timmar till kulturarvsadoptionsprojektet. Förutom elevernas egna arbete i klassrummet genomfördes följande pass:

- Introduktion med kort historisk översikt av projektledaren i klassrummet, 2 timmar
- Tidsresa i Näsgården, 2 timmar
- Arkivkurs i Minnesbanken och Landsarkivet, 4 timmar per grupp (4 grupper)
- Temaarbeten, besök i Minnesbanken, 4 timmar per grupp (5 grupper: fordon, familjen, boende, hantverk, mat)
- Byggnadsvårdsvecka, 5-9 maj 2003 (9.00-14.00 mån-fre)
- Deltagande vid Jamtlis byggnadsvårdsdag, 11 maj 2003
- Redovisning, 2 timmar i Näsgården den 22 maj 2003

Vid alla tillfällen deltog minst en person från museet; projektledaren och/eller den praktiska samordnaren, hantverkare, pedagog, byggnadsantikvarie, etc. På landsarkivet höll en av arkivets arkivarier i passen. Dessutom tillkom en rad planeringsmöten på Lugnviksskolan tillsammans med lärarna.

De teoretiska passen i arkiven förbereddes genom att lämpliga arkivmaterial valdes ut, som eleverna fick arbeta kring. Vid förberedelsen deltog både projektledaren och Landsarkivets 1:a arkivarie. I Minnesbanken fick eleverna titta på fotografier från Näs, samt jämföra med Lugnvik, då och nu. Dessutom fick eleverna bekanta sig med ÖMEA. På Landarkivet koncentrerades arbetet kring kyrkoarkiven, där eleverna fick ta reda på vilka som bodde i Näsgården 1895, samt en konkursbouppteckning från 1897. Eleverna fick själva försöka översätta bouppteckningen och ta reda på vad föremålen användes till. Under grupparbetena valde ingen av grupperna att fortsätta söka information på Landsarkivet. I Minnesbanken kom eleverna även in på andra delar av arkivet, t ex ämnesordnade fotografier. Studiebesök på Havremagasinet och textilrekvisitan ingick även vissa gruppers arbete.

Byggnadsvårdsveckan planerades av projektledaren, den praktiska samordnaren samt byggnadsantikvarierna och hantverkarna. Det huvudsakliga arbetet koncentrerades kring iordningställandet av jordkällaren (torva och måla), men även andra arbetsuppgifter planerades: rödfärgskokning, kalkning av bakugn, målning av fönster, framgrävande av husgrunder, rensning av rabatter, oljning av dörrar, krattning, målning av utemöbler, kulturhistorisk städning, uttagning av innanfönster, barkning av stockar, samt diverse småsysslor. Den tidsmässiga planeringen stämde bra och alla arbetsuppgifter genomfördes av eleverna under byggnadsvårdsveckan och söndagens byggnadsvårdsdag. Varje dag avslutades med en stunds materialvård. Under byggnadsvårdsveckan fick även eleverna, under handledning av en museipedagog, arbeta med att bygga upp en modell av ett timmerhus.

De praktiska arbetsuppgifterna genomfördes på ett sätt som var över förväntan. Bortsett från att vissa elever gärna avvek från sina arbetsuppgifter, tog eleverna tag i både gödselkörning, torvläggning och krattning med stort engagemang. Vissa arbetsuppgifter, som t ex fönstermålningen, genomfördes kanske lite slarvigt men eleverna fick själva ta konsekvenserna av detta och skrapa överbliven färg från fönsterrutorna.

Redovisningarna av elevernas arbete såg olika ut mellan grupperna. De flesta valde att redovisa med skärmställningar med texter och bilder ur böcker och arkiven, eller texter om de praktiska arbeten som genomförts under byggnadsvårdsveckan. Några av eleverna redovisade praktiskt, t ex genom att karda ull. En grupp valde att spela in en videofilm istället. Eleverna skrev själva ett manus som handlade om dottern i Näsgårdens bröllop. Filmen spelades in under en av

byggnadsvårdsveckans dagar och visades under redovisningsdagen. Projektledaren filmade och redigerade.

Tankar från eleverna

Efter redovisningen fick eleverna lämna in skriftliga utvärderingar och dagböcker från byggnadsvårdsveckan till lärarna, som vidarebefodrade dessa till projektledaren. Några av de kommentarer som skrevs ner följer nedan:

Att torva var både roligt och jobbigt. Vi fick hacka ut fyrkantiga bitar och lägga på.

Jag var inte med och kokade röfärg så mycket. Jag fick bara röra lite. Men det verkade inte vara så svårt.

Jag tyckte det var ganska kul men lite mycke jobb och inga raster.

Vi har jobbat med en jordkällare som blev jättefin.

Jag tyckte det var jobbigt men ganska kul.

Innan den veckan [byggnadsvårdsveckan] hade jag negativ inställning till den veckan men det ändrades när vi väl kom dit. Det blev faktiskt ganska kul. Det roligaste som hände i veckan var när vi gjorde film.

Jag tycker det har varit ganska roligt att skriva fakta om familjeliv förr.

Dom här veckorna har gått FIN FINT

Mina tankar innan vi kom till Jamtli var att vi skulle måla hela näsgården. Som sagt, det var ganska roligt. Men det var inge kul att forska.

Koka rödfärg var ganska roligt tycker jag med det var lärorikt också men jag minns inte så mycket änndån.

När veckan var slut fick vi äta på McDonalds. Det var ju bra men jag hade hellre tagit emot lön.

Det roligaste var att barka tycker jag. Men det var roligt att måla också. Jag tyckte det var tråkigt att koka röd färg. Det ända jag fick göra var att hämta vatten. Medans det kokade så var jag med hästarna och gav dom gräs.

Jag tycker inte det var nå roligt på Näsgården. Det ända som var lite roligt var hästarna. Dom krävde så mycket av oss! Och så blev det långtråkigt. Man kände sig som en slav typ.

Det var en rolig byggnadsvårdsvecka dom dagar jag var där. Det har gått ganska bra att jobbat med Näsgården. Fast att jag kanske inte har sagt det har varit så roligt. Det som var roligast med näsgårdenarbetet var nog då vi skulle testa olika [historiska-]kläder.

Det var ganska roligt men det var väldigt jobbigt. Gunilla och Roger va jättebra lärare inom det dära. Jag tyckte inte att det skulle bli något kul på Näsgården med det vart kul när man började jobba. Vi har forskat väldigt mycket på skolan om Näsgården och det var bra.

Fotografier delprojekt Näsgården

Eleverna kokar rödfärg efter konstens alla regler.

Efter att ha lagt på matjord skär eleverna ut fyrkantiga torvbitar som läggs på jordkällaren.

Bagarstugans fönster skrapas och målas med linoljefärg.

Stockar barkas för framtida spåntillverkning.

Bakugnen kalkmalas – därefter väntade storstädning av bagarstugan!

15 skottkärrellass med gödsel körs på trädgårdslandet och vänds ner.

Några av eleverna valde att forska om förra sekelskiftets mode. På Jamtlis textilrekvisita fick de prova kläder och de redovisade sedan genom en fotoutställning.

Fotograf: Gunilla Lindqvist, Jämtlands läns museum

Projekt Kvarnen i Kluk

Målsättning

Målsättning med delprojektet Kvarnen var att skapa ett mindre projekt, där enbart ett fåtal ämnen integrerades. Genom att göra ett mer fokuserat och praktiskt inriktat projekt skulle jämförelser vara möjliga att göra mellan de två förhållandevis olika delprojekten.

Målgrupp: Västbygdens skola, åk F - 6

Kvarnen i Kluk adopterades av hela Västbygdens skola, där eleverna är mellan 6 – 13 år. Totalt deltog 27 elever, med jämn spridning av åldrarna (15 st elever i åk F-3 samt 12 st elever i åk 4-6). På skolan arbetar 3 lärare, samt 1 köksansvarig som alla deltog aktivt under byggnadsvårdsveckan. Dessutom deltog den deltidsarbetande slöjdläraren under två dagar. Därtill deltog flera av föräldrarna, både med det praktiska arbetet i och vid kvarnen men också med att köra iväg skräp och städa efter byggnadsvårdveckan.

Genomförandet

Lärarna valde att låta kulturarvsadoptionsprojektet ha en bas i slöjdämnet och förlade vårterminens slöjdtimmar (träslöjd) till byggnadsvårdsveckan. Dessutom passade man på att förlägga vårterminens temavecka för skolmåltiderna under samma period, och valde att låta eleverna lära sig mer om picknickmat. All mat serverades och förtärdes i anslutning till den adopterade kvarnen. Förutom elevernas egna, begränsade, arbete i klassrummet genomfördes följande pass:

- Introduktion med historisk bakgrund, 3 timmar (projektledaren + praktisk samordnare)
- Byggnadsvårdsvecka, 12-16 maj 2003 (9.00-14.00 mån-fre)
- Redovisning för föräldrar och andra intresserade, heldag i kvarnen den 11 juni 2003

Under hösten 2002 samt våren 2003 deltog projektledaren, samt i slutskedet den praktiska samordnaren, i ett antal planeringsmöten på Västbygdens skola tillsammans med lärarna. Vid några tillfällen deltog även en byggnadsantikvarie (ett tillfälle när kvarnen dokumenterades, se bilaga 3) och hantverkare (två tillfällen, ett där kvarnen besöktes och omfattningen av insatser bestämdes, samt ett planeringsmöte).

Byggnadsvårdsveckan planerades av projektledaren, den praktiska samordnaren, byggnadsantikvarien, hantverkarna, ägaren samt lärarna. Det huvudsakliga arbetet koncentrerades

kring arbetet med att iordningsställa det gamla kvarnrummet. Mest arbete lades ner på fönsterrenovering av rummets tre fönster. Dessutom lagades en dörr till det angränsande snickeriet, så att kvarnrummet kunde skyddas från regn och vind. Kvarnrummet städades också, så kulturhistoriskt som det var möjligt (rummet sopades och knäskurades med såpavatten). Parallellt med byggnadsvårdsinsatserna genomfördes mer renodlade slöjdaktiviteter, som täljning av små kåsor, men även aktiviteter som avmålning av kvarnen i vattenfärg samt bandvävning. Dessutom tillverkades bänkar av stockar och fyra stycken trästolar filmjölkslaserades. En gammal mjöllåda renoverades också, där locket fick nya beslag av läder. En skylt om skolans adoption av kvarnen tillverkades i trä av eleverna och sattes upp, synlig från bilvägen. Sly och träd som skadade kvarnen och dammen sågades ner och fraktades bort.

De praktiska arbetsuppgifterna genomfördes på ett bra sätt och över projektledarens förväntan. Eleverna tog sig an alla uppgifter med stort engagemang och de äldre eleverna hjälpte de yngre där det behövdes. Hela veckan präglades av en vänlig och trevlig stämning i alla relationer.

Eleverna och lärarna valde att redovisa sitt arbete i form av att hålla öppet-hus i kvarnen. Anslag om detta sattes upp i byn och flera intresserade bybor kom och tittade. På kvällen deltog i första hand eleverna och deras föräldrar. Eleverna hade skrivit skyltar om de olika arbeten som utförts, samt tillverkat en utställning av de målningar som gjordes under byggnadsvårdsveckan.

Tankar från eleverna

Efter redovisningen fick eleverna lämna in skriftliga utvärderingar och dagböcker från byggnadsvårdsveckan till lärarna, som vidarebefodrade dessa till projektledaren. Några av de kommentarer som skrevs ner följer nedan:

Veckan då vi var i kvarnen var rolig vi gjorde mycket roliga saker, det var roligast att ta bort gammalt fönstekitt. Om vi skulle fortsätta med kvarnen så skulle jag inte velat göra så mycket.

Jag tyckte det var kul ibland och jobbigt ibland. Jag tycker det var roligast att måla stolarna. Jag skulle vilja fortsätta med att öppna ett museum eller nåt därinne. Jag skulle vilja göra om hela kvarnen och starta hela kvarnen och forska om kvarnen och prata med folk som jobbade där.

Det var roligt i kvarnen för man slapp matte en hel vecka. Det var roligast att göra pipor. Renovera mer i kvarnen.

Det var kul att jobba i kvarnen. Det var roligast att måla dörrspegeln. Jag skulle vilja fortsätta jobba i kvarnen.

Det tyckte det var kul för man hade mycket att göra. Jag tyckte att måla var kulast. Jag skulle fixa hela huset om vi fick pengar till det.

Jag tyckte inte det var något som var roligt. Det roligaste var att måla fönstrena. Jag skulle inte vilja fortsätta. Om vi fick vara i alla rum så ville jag göra kvarnen till skola.

Jag tyckte det var ganska kul i kvarnen. Roligast var att tvätta golvet och tälja. Jag skulle vilja fråga dom som jobbat där hur maskinerna funkade. Jag skulle vilja starta alla maskiner och prova dom.

Det var tråkigt i kvarnen för det såg ut som vanligt, det som var roligast var att göra bänkarna. Jag vet inte vad jag vill fortsätta med. Jag skulle vilja starta alla maskiner.

Jag tyckte det var roligt med det var väldigt kallt men ändå roligt. Jag tyckte att det var roligast att måla stolarna när man skulle göra mönster. Jag skulle vilja förstärka golvet till snickeriet, fixa till hela kvarnen så man kan va där.

Kostnadssammanställning Näsgården och Kvarnen

Inför byggnadsvårdsveckorna köptes det in en del material, som t ex färg, penslar, etc. Under veckorna kompletterades det med material som fanns på Jamtli. Det mesta av redskapen användes under båda veckorna, vilket gör det svårt att tydliggöra de exakta kostnaderna för de två delprojekten. Redskapen och skyddskläderna finns också kvar för ev. framtida projekt. De båda delprojekten bör anses vara förhållandevis billiga, då varken byggmaterial eller stora mängder färg, etc. behövdes köpas in. Se även arbetsplaneringen för byggnadsvårdsveckorna (bilaga 4) där de olika arbetsinsatserna syns tydligare.

Hantverkare (81 tim totalt, olika timtaxor)	9 400:-
Material, Jamtlis lager	300:-
Matvaror (temavecka mat i Kluk)	800:-
Gärdin & Persson (redskap, kitt, färg, etc.)	2 400:-
Skyddskläder (förkläden, handskar, glasögon, etc.)	2 250:-
Fönsterglas, kvarnen	1 250:-
Övriga utgifter rörande elevernas arbete	1 500:-
Bilkostnader (leasing- och hyrbil)	5 000:-
Administrationskostnader (kopiering, porto, framkallning, etc.)	4 600:-
Summa total kostnad (exkl. löner projektledare + samordnare)	27 500:-

Fotografier delprojekt Kvarnen i Kluk

Alla elever på Västbygdens skola förbereder sig inför byggnadsvårdsveckan genom att lyssna på föredrag samt prova historiska kläder.

Under byggnadsvårdsveckan arbetade eleverna främst med fönsterrenovering. Här oljas fönsterbågarna innan kittning och målning.

Kittning av fönstren. Först har fönsterbågarna skrapats och omstiftats, sedan följer också målning med linoljefärg.

Alla hjälper till att sätta in de renoverade fönstren. Det blev en del slipning och putsning för att få dem att passa i de gamla fönsterkarmarna.

En av kvarnens spegeldörrar renoveras och målas efter traditionell teknik.

Sly och träd som skadade kvarnen sågades ner.

Länsmuseet skänkte några stolar som eleverna grundmålade och filmjölkslaserade. Ingen stol blev den andra lik!

Stockar klövs med kil och slägga och sedan tillverkades bänkar att sitta på.

Även de minsta kan arbeta praktiskt! Här klyver några av 6-åringarna stockar.

Fotografer: Gunilla Lindqvist, Karin Andersson, Jämtlands läns museum

Sammanfattning och slutsatser

Fördelar och nackdelar med delprojekten

Pilotprojektet Kulturarvsadoption bestod i två olika delprojekt, vilka skiljer sig åt på flera betydande sätt. Under projektets gång har projektledaren upptäckt vinsterna med att jobba med två så pass olika delprojekt, eftersom det då blivit lättare att se vad som är kärnan i metoden. Lugnviksskolans åk 6 jobbade hela vårterminen med sitt projekt, och vek i princip alla sina SO-timmar till detta. Eleverna tog del av både originalkällor och bearbetningar inom olika relevanta ämnen och forskade fram fakta om både byggnaden och dess samtid. Den erhållna kunskapen kom sedan till nytta, och kompletterades, under en byggnadsvårdsvecka då hela skolveckan förlades till Näsgården. Relativt mycket tid lades även ner för redovisning.

Västbygdens skola valde att lägga upp sitt delprojekt på ett annat sätt. De arbetade intensivt under byggnadsvårdsveckan, och förlade en stor del av terminens slöjdtimmar under denna vecka. Parallellt med byggnadsvårdsveckan genomförde skolan även en temavecka rörande mat, vilket knöts ihop på ett bra sätt med arbetet i kvarnen. Förberedelserna inför byggnadsvårdveckan begränsades till samtal om vad som väntade, besök av projektledaren tillsammans med antikvarier som berättade för eleverna om kvarnen och dess samtid, samt viss faktaframtagning om byns historia. Redovisningen bestod av teckningar, samt kortare texter om de praktiska arbeten som genomförts. I elevernas utvärdering kan man dock se att de efterfrågar ytterligare faktakunskap samt önskan om egen forskning kring kvarnen.

Lugnviksskolans mer omfattande adoptionsprojekt har givetvis gett eleverna en större insikt om både historia och byggnadsvård, men har krävt en stor tid av projektledaren, vilket kanske inte är ekonomisk försvarbart i framtida projekt. Västbygdens skolas elever har inte fått samma helhetsbild, men delprojektets omfattning har å andra sidan visat på att man med relativt liten tid och arbetsinsats kan skapa ett intressant praktiskt projekt, som fungerar för såväl 6-åringar som 12-åringar.

Privatägda kulturmiljöer ett problem

Erfarenheten av att låta en privatägd byggnad ingå i ett kulturarvsadoptionsprojekt talar för att inte upprepa detta i framtiden. Samarbetet med ägaren av kvarnen i Kluk gick förvisso bra och många vinster gjordes, som förde barnen, lärarna och ägaren närmare varandra, vilket är viktigt i en liten by. Problemen kan dock skönjas, där en ev. ägare kan stjälpa ett framtida projekt, genom

att å ena sidan styra de praktiska insatserna för mycket, eller å andra sidan inte engagera sig tillräckligt för att den samarbetande skolan skall känna sig delaktig. Ett annat problem kan även uppstå i relation till näringslivet, som kan tycka det verka märkligt att bidra till en privatägd byggnads upprustning.

Samarbetet med byggnadsantikvarier och hantverkare

Flera byggnadsantikvarier har varit involverade i pilotprojektet. Det har för projektledaren varit svårt att planera de praktiska byggnadsvårdsinsatserna, eftersom byggnadsantikvarierna inte varit överrens om vilka insatser som bör utföras eller om eleverna själva skulle tillåtas utföra dem. Mest diskussion fördes, av naturliga skäl, kring museets egen byggnad Näsgården. De exakta arbetsuppgifterna bestämdes inte förrän veckan innan byggnadsvårdsveckan, vilket skapade en viss frustration hos både projektledaren och skolan. Det var lättare att planera verksamheten i kvarnen i Kluk, eftersom endast en byggnadsantikvarie var inkopplad i arbetet. Denna byggnadsantikvarie skrev dessutom ner förslag på arbetsuppgifter i god tid, vilka både ägaren och skolan kunde ta del av och komma med synpunkter kring. Att byggnaden dessutom var privatägd, med en resonabel ägare, och i sådant skick att alla insatser var av godo, underlättade givetvis.

Även flera hantverkare har varit engagerade i pilotprojektet. Den praktiska samordnaren som varit knuten till delprojekten hade en kontinuerlig kontakt med dessa, och arbetet flöt på bra under byggnadsvårdsveckorna. På grund av ovanstående diskussion med byggnadsantikvarierna ansågs hantverkarna vara tvungna att själva delta under stora delar av byggnadsvårdsveckorna, vilket inte var planerat. Eleverna uppskattade dock mycket de olika hantverkarnas pedagogiska kunskaper, vilket uppvägrade den merkostnad deras deltagande innebar.

Samarbetet med Landsarkivet och Föreningsarkivet

Efter genomförandet av arkivkursen utvärderades samarbetet mellan museet, Landsarkivet och Föreningsarkivet. Vid utvärderingen deltog projektledaren samt Landsarkivets 1:a arkivarie.

Arkivkursens tidsmässiga omfattning var bra för att kunna ge en bred bas för eleverna att stå på inför grupparbetena. Det var bra att det fanns olika typer av material som eleverna kunde alternera mellan, samt att det var möjligt att dela upp dem i mindre grupper. Det visade sig även vara en fördel för de grupper som först besökte Landsarkivet och sedan Minnesbanken, eftersom de fått reda på hur familjen såg ut, samt fått ett tidsperspektiv genom bouppteckningen innan de

började titta på fotografier. Tyvärr valde ingen av grupperna att fortsätta sin forskning på arkiven, vilket gjorde att Föreningsarkivets material aldrig användes. Landsarkivets 1:a arkivarie lade totalt ner 14 timmar på projektet, inkl. planering och genomförande. Denna tid kompenserades ej av projektet, vilket vi måste räkna med i framtiden. Dessutom tillkommer kostnader för kopiering av arkivmaterial.

Framtida kulturarvsadoptionprojekt får avgöra vilken roll Landsarkivet och Föreningsarkivet skall spela, men önskar skolan göra en grundlig forskning om t ex en byggnad och de personer som bott eller verkat där, bör arkiven finnas med i planeringen. Tyvärr är inte Landsarkivets och Föreningsarkivets lokaler anpassade för att ta emot skolklasser, och miljön kan uppfattas som icke-barnvänlig. Detta påverkar såväl eleverna som de övriga forskarna negativt och bör tas med i beaktning när man bestämmer gruppernas storlek.

Landsarkivet och Föreningsarkivet önskar gärna diskutera ett fortsatt samarbete inom kulturarvsadoptionprojektet i framtiden, samt ev. ingå i en framtida interreg-ansökan.

Näringslivets roll i kulturarvsadoptionprojekten

Att låta näringslivet ingå i kulturarvsadoptionprojekten har gjort projektledaren en erfarenhet rikare. Det är två, eller tre, olika världar som skall mötas vilket givetvis skapar en intressant situation. Då de offentliga medlen inte alltid räcker till är det nödvändigt att söka ekonomiska förutsättningar på annat håll – speciellt om ett projekt anses vara tillräckligt angeläget. I kulturarvsadoptionprojektet har även näringslivets engagemang setts som en viktig del i sig självt, genom att göra även denna del av samhällslivet engagerad i kulturarvsfrågor. Extra viktigt blir detta ute i länet, där närheten mellan näringsliv och offentligt samhälle är tydligare. Som projektledare känns det dock viktigt att höja ett varningens finger för de konsekvenser ett närmare samarbete med näringslivet skulle kunna få för kulturmiljövården. Som projektledare anser jag att om allt mindre offentliga medel anses behövas för kulturmiljöinsatser har man bundit ris åt egen rygg, och institutioner som läns museer tvingas i allt högre utsträckning genomföra projekt med privata medel. Projekten kan därmed bli mer sårbara, men förstås också mer flexibla. Det bör även leda till osäkrare anställningar för de projektledare som anställs, då samarbetsavtalen med företagen säkert ej kan sträcka sig över en allt för lång tid. Erfarenheten av att samarbeta med McDonalds har förvisso varit positivt, då företaget ej gjort anspråk på att varken styra innehållet i projektet eller på allt för stort marknadsföringsmässigt utbyte. McDonalds chef Håkan Flodin har även varit en tillgång vad det gäller hans positiva sätt och

engagemang i kulturarvsfrågor i stort. Det går dock ej att garantera att ev. framtida företag har samma ödmjuka inställning. En icke önskvärd utveckling vore att näringslivets intressen styrde vilka kulturmiljöer som skolorna skall adoptera – en utveckling som inte kan tänkas gynna de mindre kommersiellt gångbara aspekterna av historien. En annan oerhört viktig aspekt, som framfördes av en av lärarna, är att skolan har en policy att inte ingå samarbete med enskilda företag. Genom att skolan ingår i ett kulturarvsadoptionsprojekt ingår de automatiskt, som projektet ser ut idag, ett samarbete med näringslivet. Hur detta samarbete skall se ut i framtiden, med hänsyn till skolans-, museets- och näringslivets policy bör diskuteras, innan ytterligare kulturarvsadoptionsprojekt inleds. Målsättningen med projektet, där det skall röra sig om en riktig samverkan och ett utbyte för alla parter, måste alltså diskuteras ytterligare.

Förslag inför framtida kulturarvsadoptionsprojekt - metodförslag

Erfarenheterna från pilotprojektets två delprojekt talar för en framtida omfattning liknande projektet i kvarnen i Kluk. Skolans huvudsakliga inriktning var det praktiska arbetet, vilket också är det som skiljer kulturarvsadoptionsprojektet från andra temaarbeten i skolorna.

Även i framtiden bör tyngdpunkten ligga på just det praktiska arbetet. Att få eleverna att genom händernas arbete inhämta kunskap är det som är kärnan i kulturarvsadoptionsmetodiken. Det fysiska byggnadsvårds-, eller kulturmiljövårdsarbetet skall sedan kompletteras med fakta, endera i form av muntliga framställningar från projektledare eller hantverkare, eller genom egen forskning. Genom att se kärnvirket i fönsterkarmen samtidigt som hantverkaren berättar om olika typer av virke bör vara mer lärorikt än att läsa samma uppgift i en bok. Med det praktiska arbetet som huvudmål bör det inte spela någon roll om kompletterande fakta inhämtas före eller efter utfört arbete. Kanske är det lättare att engagera eleverna i böcker och källor om de först provat på att arbeta i den fysiska miljön? Skolorna kan själva välja om iordningsställandet av adoptionsobjektet räcker som redovisning, eller om eleverna skall utföra ytterligare redovisning.

Det bör utses en ansvarig byggnadsantikvarie och/eller arkeolog som knyts till kulturarvsadoptionsprojekten. Dessa håller i allt som rör de antikvariska insatserna i kulturmiljön, samt delegerar ev. uppgifter till projektledaren och hantverkare. På samma sätt bör en hantverkare knytas till projektet, vilken ansvarar för ev. utbildning av lärare, projektledare och elever, samt även kan delta själv i det praktiska arbetet.

De praktiska insatserna i kulturmiljön behöver inte vara förlagda till en intensivvecka, men det underlättar säkert om man har flera projekt igång samtidigt. Även lärarna verkar föredra att förlägga aktiviteter utanför skolan koncentrerat till en period. I de båda genomförda delprojekten var en skolvecka (må-fre, 9.00-14.00) precis tillräcklig för att både hinna med så många olika aktiviteter som möjligt, samt att fullfölja dem (torktider för färg, etc.)

Planeringstiden kan minimeras genom att speciella manualer för vanliga byggnadsvårdsinsatser tas fram (eller skrivs om för att passa barn och ungdomar) som även eleverna kan ta del av och ta ställning till. Även manualer för källstudier bör tas fram, som gör att lärare och elever själva kan besöka arkiven utan hjälp från projektledaren. Sådana manualer till t ex fastighets-, släkt-, gårds- och byforskning skulle kunna utarbetas tillsammans med Minnesbanken, Landsarkivet och Föreningsarkivet. Manualerna bör även omfatta kommunarkivens bestånd. Omfattningen av källstudierna bestäms av skolorna själva, och ligger utanför projektledarens arbetsområde.

Man bör räkna med att varje kulturarvsadoptionsprojekt åtminstone kräver 3 veckors arbete från projektledarens sida (inkl. planering och praktiskt genomförande, förutsatt att projektledaren deltar i byggnadsvårdsinsatserna). Därtill får man räkna med minst 16 timmars deltagande från en byggnadsantikvarie resp. hantverkare per projekt. Total arbetstid per kulturarvsadoptionsprojekt kan alltså hamna på ca 150 timmar. Om projektledaren arbetar 100% borde det således vara tidsmässigt möjligt att genomföra minst 15 kulturarvsadoptionsprojekt/år. För en byggnadsantikvarie samt en hantverkare innebär det 240 timmar, eller 6 veckor heltid, vardera i arbetstid per år. Övriga utgifter är svåra att beräkna, då varje enskilt kulturarvsadoptionsprojekt kan se väldigt olika ut. Skolorna själva måste få vara med och påverka inriktningen, och det är inte omöjligt att vissa skolor önskar vara mer ambitiösa och engagerade än andra, vilket gör att projekten kommer att kosta olika mycket. Både tiden som läggs ner från projektledarens sida till materialkostnaderna kommer att kunna skilja sig åt.

Något som är viktigt att ha i åtanke inför ev. framtida kulturarvsadoptionsprojekt är att årstiderna, samt skolornas terminer, styr arbetet. Den period då det är lämpligt med utomhusarbete i form av byggnadsvårdsinsatser är kort, i princip 1 månad på våren (maj) samt 1 månad på hösten (september). Detta talar för att det i princip är omöjligt för projektledaren att delta själv hela tiden vid alla byggnadsvårdsveckor, om man väljer att lägga upp det så, eftersom man blir tvungen att lägga dessa parallellt med varandra.

Samarbetsavtal mellan Jämtlands läns museum och Sisyfos AB

Mellan å ena sidan Jämtlands läns museum (nedan kallat JLM), org nr 893200 – 0303, och å andra sidan Sisyfos AB/McDonalds, Östersund, org nr 556568 - 2613, har följande avtal tecknats rörande ett kulturarvsadoptionsprojekt i Näsgården på Jamtli. I projektet ingår även Lugnviksskolan. För ansvarsfördelning, se bilaga.

Avtalstid

Detta avtal gäller från och med 2003-05-01 till och med 2003-12-31.

Avtalets syfte

Avtalets syfte är att reglera JLM:s och Sisyfos AB åtagandet i samarbete kring Kulturarvsadoptionsprojekt i Näsgården på Jamtli.

Avtalets omfattning

JLM förbinder sig att

- ? Exponera McDonalds varumärke/logga på JLM i anslutning till presentation av Kulturarvsadoptionsprojektet.
- ? Inbjuda McDonalds operatör till ett redovisningstillfälle tillsammans med Lugnviksskolan. McDonalds operatör har möjlighet att inbjuda ytterligare deltagare till detta tillfälle.
- ? att erbjuda McDonalds möjligheten att vid ett tillfälle bjuda Lugnviksskolans elever på lunch bestående av de egna produkterna.

Sisyfos AB förbinder sig att

- ? För ovanstående betala en ersättning om 30 000 kronor

Ändringar och tillägg

Eventuella ändringar eller tillägg till detta avtal skall ske genom skriftlig överenskommelse.

Överlåtelse av detta avtal på annan part får ej ske utan att parterna är överens därom. Tvist rörande detta avtal skall avgöras i allmän domstol.

Detta avtal har upprättats i två likalydande exemplar varvid parterna erhållit varsitt.

Ort/datum

Ort/datum

För Jämtlands läns museum
Henrik Zip Sane, landsantikvarie

För Sisyfos AB
Håkan Flodin, operatör

Bilaga

Ansvarsfördelning inom Kulturarvsadoptionsprojekt

Ansvarsfördelning inom Kulturarvsadoptionsprojekt

Skolan

- Skolan adopterar kulturmiljön på sikt, dvs. skolan genomför arbeten om och i kulturmiljön efter förmåga. Det gör att skolan kanske är aktiv ett eller flera år, och låter adoptionen vila andra år. Ingen annan skola kan dock adoptera kulturmiljön förrän den första skolan uttryckligen avsåger sig adoptionen.
- Skolan förbinder sig att hålla kontakt med länsmuseum vad det gäller de egna insatserna i kulturmiljön.

Företaget

- Företaget adopterar kulturmiljön på årsbasis, dvs. företaget ger ekonomiskt stöd till adoptionen från år till år.
- Marknadsföringen av företaget i anslutning till kulturmiljön samt på länsmuseum avgörs genom samarbetsavtal.
- Länsmuseum skall godkänna allt som rör marknadsföring inom de enskilda kulturarvsadoptionsprojekten.

Länsmuseum

- Länsmuseum samordnar alla insatser inom kulturarvsadoptionen, samt handleder skolan i deras arbete.
- Länsmuseum förvaltar och fördelar företagets ekonomiska bidrag.

Skola, företag, ev. ägare av adopterad byggnad, samt länsmuseum

- Länsmuseum samordnar alla insatser i byggnaden, och håller därmed också kontakten med ägaren.
- Ägaren förbinder sig att låta den i förväg av skola och länsmuseum överenskomna verksamheten och de tänkta åtgärderna ske i byggnaden.
- Önskemål om avvikelser från den överenskomna planen får ej ske utan att länsmuseum kontaktas.
- Alla kulturarvsadoptioner utvärderas varje höst, och ställning tas i varje enskilt projekt huruvida det blir en fortsättning det kommande läsåret.

Minnesanteckning

Objekt Kvarnen i Kluk, Alsens socken, Krokoms kommun

Projekt: Kulturarvsadoption

Datum: 2002-11-13

Erica Schölin besökte kvarnen tillsammans med Karin Andersson projektledare för projektet Kulturarvsadoption. Syftet var att se över byggnadens skick samt diskutera lämpliga aktiviteter/åtgärder som skolan kan genomföra inom projektet.

1998 gjorde museet en industriminnesinventering av länet där kvarnen i Kluk ingick. Byggnadens dåvarande status finns beskriven i rapporten. Här följer en översiktlig beskrivning av byggnadens nuvarande skick.

Grund: Den del av byggnaden som står över vattnet har varit utsatt för höga vattennivåer och is vintertid, vilket gett upphov till omfattande rötskador. Trästolparna som står i vatten är kraftigt rötskadade. Syllstockar och golvåsar är avrötade och har fallit ned i vattnet. Även delar av innergolvet har rasat ner. Den del av grunden och stommen som står över mark bedöms vara i bättre skick. En syllstock längs den norra långväggen är dock kraftigt rötskadad.

Stomme: Kvarnen är påbyggd vid flera tillfällen varför material och konstruktion varierar. Byggnaden har både en timrad del och en regelverksstomme. Timmerstommen bedöms vara i gott skick liksom delar av regelverket. Stolpar i den södra fasaden är förskjutna från grundstenarna och saknar på vissa ställen kontakt med grunden. Detta har medfört att väggen lutar snett utåt. Stolpkonstruktionen i snickeridelen, som bär upp andra våningens golvbjälklag har gått isär vilket medfört att mellanbjälklaget sviktar.

Fönster: Fönstersnickerierna är i dåligt skick, färg har flagnat och plåtdetaljer är angripna av rost. De flesta fönsterrutorna är krossade, någon enstaka fönsterbåge saknas. Fönstren är viktiga att åtgärda så att virket inte blir mer anfränt av röta och för att undvika att det regnar in i byggnaden.

Panel: Panelen på den del av byggnaden som står över vattnet är kraftigt rötskadad. Panelen på undervåningen är dålig på flera ställen.

Tak: Plåttaket är dåligt och på vissa ställen är plåten sönderrostad. Plåten ligger direkt mot rotning av brädor som uppvisar fuktskador. Innergolv och bjälklag visar små tecken på att fukt tränger in genom taket. Vid besöket var det dock svårt att bedöma takets skick och omfattningen på skadorna eftersom taket var täckt med snö.

Efter denna översiktliga genomgång av byggnaden görs bedömningen att byggnadens skick har förvärrats sedan inventeringstillfället. Byggnadens stomme och konstruktion skulle behöva kontrolleras och gås igenom noggrant av en kunnig hantverkare för att bedöma konstruktionens hållbarhet, om akuta åtgärder behöver vidtas och om det är lämpligt att skolbarn bedriver verksamhet i kvarnen.

Att byggnaden bitvis är i mycket dåligt skick innebär givetvis stora risker då skolbarn ska vistas i byggnaden. Vissa delar bör helt undvikas för skolans verksamhet t ex bottenvåningen på den del av byggnaden som står över vatten eftersom golvet har rasat ned och stommen är kraftigt rötskadad. Även i den del av byggnaden som inrymt snickeriet finns faror. En bit av golvet på tredje våningen är uppbrutet så att ett hål till våningen under finns. Det rum som lämpar sig bäst för skolans verksamhet är kvarnrummet på andra våningen.

Byggnaden är i behov av att renoveras och åtgärderna bedöms bli relativt omfattande. En upprustning ryms inte inom projektet Kulturarvsadoption. Ytterst ligger det i fastighetsägarens intresse att rusta upp kvarnen och eventuellt söka statligt byggnadsvårdsbidrag från länsstyrelsen.

Förslag på åtgärder/aktiviteter

- ? Röja undan sly och växtlighet nära kvarnen.
- ? Städa och såpskura lokalen. Att sköta om ett gammalt hus är också städning. Barnen kan undersöka hur man städade förr?
- ? Tillverka fönsterluckor, för att förhindra att det regnar och snöar in genom de trasiga fönstren. Luckorna målas sedan. Förslagsvis kan man utforma luckorna med de befintliga dörrarna som förlaga. Fönsterluckor har inte funnit tidigare, men kan vara ett tillfällig skydd för byggnaden.
- ? Renovering av fönster. Byta trasiga och saknade fönsterglas. Kitta och måla om fönsterbågar.
Fönsterrenoveringen skulle kunna genomföras som en temadag om traditionella färger och måleri.Handledning från en kunnig hantverkare tillsammans med slöjdlärare. Frågor med anknytning till det praktiska arbetet. Varför målade man hus? Hur har fönster sett ut?
- ? Ta vara på den industrihistoria som finns i byggnaden. Byggnaden inrymde kvarn, snickeri, sågverk och hyvleri. Kvarnen är därmed exempel på en industriell verksamhet i byn Kluk. Detta skulle kunna vara utgångspunkt för undersökningar. Vilka spår finns i byggnaden efter dessa verksamheter? Varför är byggnaden placerad som den är?

Bilaga 4

**Byggnadsvårds
vecka på
Näsgården för
Lugnvikskolan,
vecka 19
9.00-14.00**

Lunch kl.11.00-
12.00, eleverna
åker till skolan
och äter

	grp 1	grp 2	grp 3	grp 4	extra jobb
Måndag 05-maj	<p>9.00 Introduktion tillsammans med byggnadsantikvarie och hantverkare, fm</p> <p>12.00 Fortsatt introduktion och museibesök</p> <p>filmgruppen provar kläder på em</p>	<p>olja nytt fönsterfoder</p>			<p>ta ut innanfönster</p>
Tisdag 06-maj	<p>9.00 koka rödfärg (H)</p> <p>måla ytterdörr, jordk.oljefärg (M)</p> <p>13.30 Rengörning och vård av material, alla grupper</p>	<p>olja fönsterfoder</p> <p>måla nytt foder, tot. 3 ggr (M)</p> <p>skrapa foder</p>	<p>olja fönsterfoder</p> <p>olja dörrfoder på källare</p> <p>skrapa foder</p>	<p>spika näver</p> <p>jordslå jordkällare (H)</p>	<p>skrapa salspis</p> <p>inreda textilt</p> <p>putsa fönster</p> <p>kratta</p> <p>köra skit på rabatt</p> <p>vända landet</p>
Onsdag 07-maj	<p>måla källare röd, plus vindskivor (M)</p> <p>13.30 Rengörning och vård av material, alla grupper</p>	<p>9.00 tvätta bakugn (M)</p> <p>11.45 göra kalkfärg, måla(M)</p> <p>frilägg syll u-stuga</p> <p>FILMINSPELNIN G</p>	<p>måla fönsterfoder, bagarstuga</p> <p>vända trädgårdsland med gödsel</p>	<p>torva källare</p>	<p>beskära perenner</p> <p>krita spis i salen</p>

Torsdag 08-maj	inreda källarsvale (sätta upp hyllor) (H) kratta löv 13.30 Rengörning och vård av material, alla grupper	måla fönsterfoder, bagarstuga krita bakugn	måla dörrfoder vita på källare olja dörrar + pump	torva källare	svärta spis i köket skura golv trädgårdsarbete
Fredag 09-maj	12.00 Antikvarie kommer och ger feed-back på veckans arbete. Berättar om söndagen. Förberedelser inför söndagen: skriva skyltar om vad de gjort skyltar som berättar om projektet ev. slutföra praktiska arbeten städa undan 11.00 Lunch på Mc Donalds		1.bag.stu. Fönstermålning 2.jordk. Rödfärgning 3.jordk. Torvning 4.jordk. Inredning 5. Krita bakugn 6. Trädgårdsarbete 7. Om projektet		
Söndag 11-maj	Ev. måla fönsterfoder och göra andra ofärdiga arbeten				

Forts. Bilaga 4

Byggnadsvårdsvecka vid kvarnen i Kluk, med Västbygdens skola, v 20
 Kl. 9.00-14.00

	"Antikvariska arbeten"	Inredning	Övriga arbeten
Måndag 12-maj Gunilla Roger Tomas	Introduktion av veckan tillsammans med hantverkarna Berätta om inredningen i kvarnrummet ta ut fönster skrapa fönsterfoder linolja fönsterbågar	visa hantverksverktyg, ex sågar visa handkvarn, mala klyva stockar till bänkar sopa golv o väggar	väva band sälgpipor smörknivar måla av kvarnen
Tisdag 13-maj Gunilla Karin	linolja dörr till inre rummet borsta/skrapa fönstersmygar och fönsterfoder glasa och kitta fönster	hyvla bänkar, sätta fast ben grundmåla stolar börja med skylt till kvarn	röja sly kratta löv mala på handkvarn
Onsdag 14-maj Gunilla	grundmåla fönsterbågar linolja fönsterfoder måla dörr till inre rummet	filmjölkslasera stolar lacka stolar	kratta löv städa mala på handkvarn
Torsdag 15-maj Gunilla Karin	måla fönsterbågar (1:a ggn) sätta upp regel på ytterdörren	lacka stolar olja ev. bord och bänkar måla skylt till kvarnen såpskura golv	
Fredag 16-maj Gunilla	(måla fönsterbågar) skruva fast fönsterhake sätta in fönster putsa fönster		baka bröd av mjölet